

Arkeologisk schaktningsövervakning

Härden 4 och Sturegatan

vid schaktning för fjärrvärme genom Falu stadslager L2001:4288
i Falu stad och kommun, Dalarnas län
2022

Arkivrapport dnr 128/21
Lee Widegren Lundin

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY
Fastighetskartan: © Lantmäteriet.

Dalarnas museum, Falun, 2022

Sammanfattning

I oktober 2021 utförde Dalarnas museum en arkeologisk schaktningsövervakning i Sturegatan och inom fastigheten Härden 4 i stadsdelen Gamla Herrgården, Falu stad och kommun. Anledningen var schaktning för fjärrvärme. Syftet med schaktningsövervakningen var att dokumentera eventuella lämningar tillhörande Falu stadslager L2001:4288. Ett 20 meter långt schakt grävdes ned till 1,1–1,7 meters djup ned i naturlig mark. Ett par sammanhörande nedgrävningar på tomten och ett stenblock på fastighetsgränsen framkom vid schaktning. Inga fynd eller äldre kulturlager av antikvariskt intresse påträffades.

Inledning

Mellan 15–29 oktober genomfördes en arkeologisk schaktningsövervakning ute i Sturegatan och på fastigheten Härden 4 i stadsdelen Gamla Herrgården i Falu stad och kommun, Dalarnas län, se bilaga 1b. Anledningen var att Falu Energi & Vatten skulle schakta för anslutning av Härden 4 till fjärrvärme. Anslutningen skulle göras inne på tomten och därför schaktades det även inne på fastigheten. Uppdraget gällde under Länsstyrelsen i Dalarnas generella beslut (dnr 431-20218-2020) för schaktningsövervakningar inom Falu stadslager, L2001:4288. Beställare var Falu Energi & Vatten.

Parallellt med det här arbetsföretaget pågick en schaktningsövervakning inne på fastigheten Härden 4 där fastighetsägen skulle uppföra en utbyggnad till bostadshuset med stödmur mot granntomten, samt förlägga en avloppsledning mellan två befintliga byggnader på fastigheten (Widegren Lundin 2022), se bilaga 1c.

Antikvarisk bakgrund

Stadsdelen Gamla Herrgården har sitt ursprung i gården Born och omtalades första gången år 1336. På 1680-talet omtalades stadsdelen som Gamla Herrgården efter att där har legat en fogdegård/kungsgård. Efter stadens reglering 1646 flyttade främst hytt- och gruvarbetare till stadsdelen (Olsson & Sundström 1988).

Tre arkeologiska undersökningar har utförts på angränsande fastigheter inom kvarteret Härden i Gamla Herrgården, se bilaga 1c. År 1992 utförde Dalarnas en arkeologisk förundersökning på Härden 14. Där påträffades bebyggelserester från sent 1800- och 1900-tal ovanpå två faser av bebyggelse där det äldsta var från andra hälften av 1600-talet. Inga konstruktioner påträffades. Eventuellt hade den understa nivån brukats som åker då möjliga diken påträffades (Sandberg 2010). År 2017 utfördes en arkeologisk förundersökning på Härden 2. Där påträffades rester av kulturlager, en äldre gårdsyta från före 1850 och ett möjligt odlingslager med ett troligt dräneringsdike från före stadsregleringen (Axelsson Karlqvist 2018a). År 2018 utfördes en arkeologisk schaktningsövervakning på Härden 13. Där påträffades ett äldre kulturlager i botten av schaktet

under ett slagglager som jämfördes med det odlingslager som påträffades 1992 (Axelsson Karlqvist 2018b).

Syfte

Syftet med schaktningsövervakningen var att dokumentera Falu stadslager L2001:4288.

Metod och Genomförande

Schakten grävdes med grävmaskin utrustad med tandad grävskopa och planeringsskopa, en liten grävmaskin användes inne på tomten. Två olika arbetslag grävde schaktet inne på tomten respektive gatan. I gatan grävde Peab AB schaktet och inne på tomten grävde Larsson schakt AB. En arkeolog dokumenterade schakten löpande vartefter de grävt klart på djupet, före schakten lades igen. Vid en kortare sträcka hade rör och sand redan lagts ned före dokumentation.

Schakten ritades in manuellt på utskrivna plan i skala 1:200. Vid ett senare fältbesök mättes punkter för höjdvärden in utmed det igenlagda schaktet. Schaktet och dess innehåll dokumenterades via fotografering och skriftlig beskrivning.

Resultat

Schaktet som grävdes etappvis var sammanlagt 20 meter långt, 1,1–1,7 meter djupt och 1,2–3 meter brett. Schaktet startade ute i Sturegatan och passerade norr om bostadshuset på fastigheten Härden 4 och böjde sedan in mot husets farstu, se bilaga 1c.

Schaktet var grävt från befintlig fjärrvärmeledning i Sturegatan. En VA-brunn fanns i norra kanten av schaktet i gatan och elledningar med mera gick längs med gatan ett par decimeter under asfalten på gatans sidor. Schaktet var 1,7 m djupt med en grop i botten som var cirka 0,8 meter djup, grävd i återfyllningsgrus. Det förekom endast omgrävda massor och återfyll av sand och grus av olika slag. I södra schaktväggen fanns fyllning bestående av sandigt grus med rikliga mängder slagg hela vägen till botten, se figur 1 bilaga 2. Möjligtvis är det naturlig, grå morän som förekommer under ledningarna i kanten av gatan mot infarten till Härden 4 cirka 0,4 meter under marknivån.

På gränsen mellan tomt och gatan fanns ett stort stenblock under hushörnet, 1,0x0,7 meter stort, se figur 1 bilaga 2. Från gatan innehöll schaktet inledningsvis omgrävt material av främst moränsand och grus med äldre ledningar under tegelstenar utmed bostadshusets vägg. I nordvästra schaktkanten fanns en 2 meter lång sträcka med rostbrunt, stenigt och grusig fyllning under gårdsgruset, se figur 2 bilaga 2. In mot tomten var moränen inte lika tydligt omrörd och kan möjligtvis vara bitvis orörd med ett påfört skikt av grus.

Nedgrävningar fanns på var sin sida om schaktet i den sydvästra delen. De var 1 meter breda och 0,48 respektive 0,7 meter djup med fyllning av

mörk silt med inslag av tegelkross, se figur 4 bilaga 2. Likartad fyllning och form gör att de sannolikt utgör samma anläggning.

Stratigrafin inne på tomten bestod av: 0,1 meter tjockt mörkgrått gårdsgrus eller grästorv över 0,08 meter tjock brun sand med enstaka små tegelkross. I botten fanns >0,8 meter tjock beige moränsand med stenar, se figur 3 bilaga 2. Ställvis mot tomten förekom troligtvis orörd naturlig morän direkt under gruset och grästorven cirka 0,1 meter under markytan.

Slutsatser och utvärdering

Stenblocket på fastighetsgränsen under husets hörn har möjligtvis tillhört en äldre stengrund. Nedgrävningarna som syntes inne på tomten bedömdes vara sentida. Tillsammans kan de ha utgjort en avlång nedgrävning, dock med oklar funktion.

En ruta med asfalt, söder om schaktsträckan i Sturegatan, hade tagits bort vid ett fältbesök. Dalarnas museum blev inte kontaktad för besiktning av den biten, så det är oklart om de grävde ned ett schakt där och hur djupt det var i så fall. Vid senare fältbesök var det eventuella schaktet igenlagt och en container för dumpmassor placerad där.

Inga fynd eller äldre kulturlager av antikvariskt intresse påträffades. Det är som nämnt ovan det större stenblocket under hushörnet som möjligtvis skulle kunna utgöra del av en äldre stengrund.

Inga ytterligare arkeologiska åtgärder nödvändiga inom ramen för det här uppdraget. Framtida ingrepp i kvarteret Härden bör övervakas av arkeolog för att ytterligare dokumentera Falu stadslager L2001:4288 och Gamla Herrgårdens bebyggelsehistoria.

Referenser

- Axelsson Karlqvist, Jimmy (2018a). *Arkeologisk förundersökning, Härden 2, utbyggnad av bostadshus inom stadslager Falun 68:1 i Falu kommun, Dalarnas län. Dalarnas museum. Arkeologisk rapport 2018:11.*
- Axelsson Karlqvist, Jimmy (2018b). *Arkeologisk schaktningsövervakning, Härden 13 & Hyttgatan 86, vid schaktning för fjärrvärme och fiber genom stadslager Falun L2001:4288 (tidigare RAÄ Falun 68:1) i Falu stad och kommun, Dalarnas län. Dalarnas museum. Arkivrapport dnr 208/18.*
- Olsson, Daniels Sven. & Sundström, Kjell (1988). *Husen berättar. Bevarandeplan för Falu innerstad. Dalarnas museums serie av rapporter: 16. Falun.*
- Sandberg, Fredrik (2010). *Arkeologisk förundersökning, Härden 14, Falun 68:1. Falu kommun, Dalarna. Rapportsammanställning, Nationella rapportprojektet. Dalarnas museum.*
- Widgren Lundin, Lee (2022). *Arkeologisk schaktningsövervakning, Härden 4, vid schaktning för uppförande av utbyggnad och avlopp genom Falu stadslager L2001:4288 i Falu stad och kommun, Dalarnas län. Dalarnas museum. Arkivrapport dnr 155/21.*

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-20218-2020
Fornreg, uppdragsnummer:	202100230
Socken:	Falun
Fornreg, lämningsnummer:	L2001:4288
Fastighet:	Härden 4, Falun 7:7
Koordinater, mitten:	N 6719531
(SWEREF99 TM)	E 533934
Höjd (RH 2000):	115,4 – 116,3 m ö h
Inmätning:	Manuellt + RTK
Utförandetid:	2021-10-15 – 2021-10-29
Undersökt yta:	38 kvadratmeter
DM projektnummer:	669
DM diarienummer:	128/21
DM foto accessionsnr:	ARK DM669
Arkeologisk personal:	Lee Widegren Lundin
Projektansvarig:	Eva Carlsson

Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

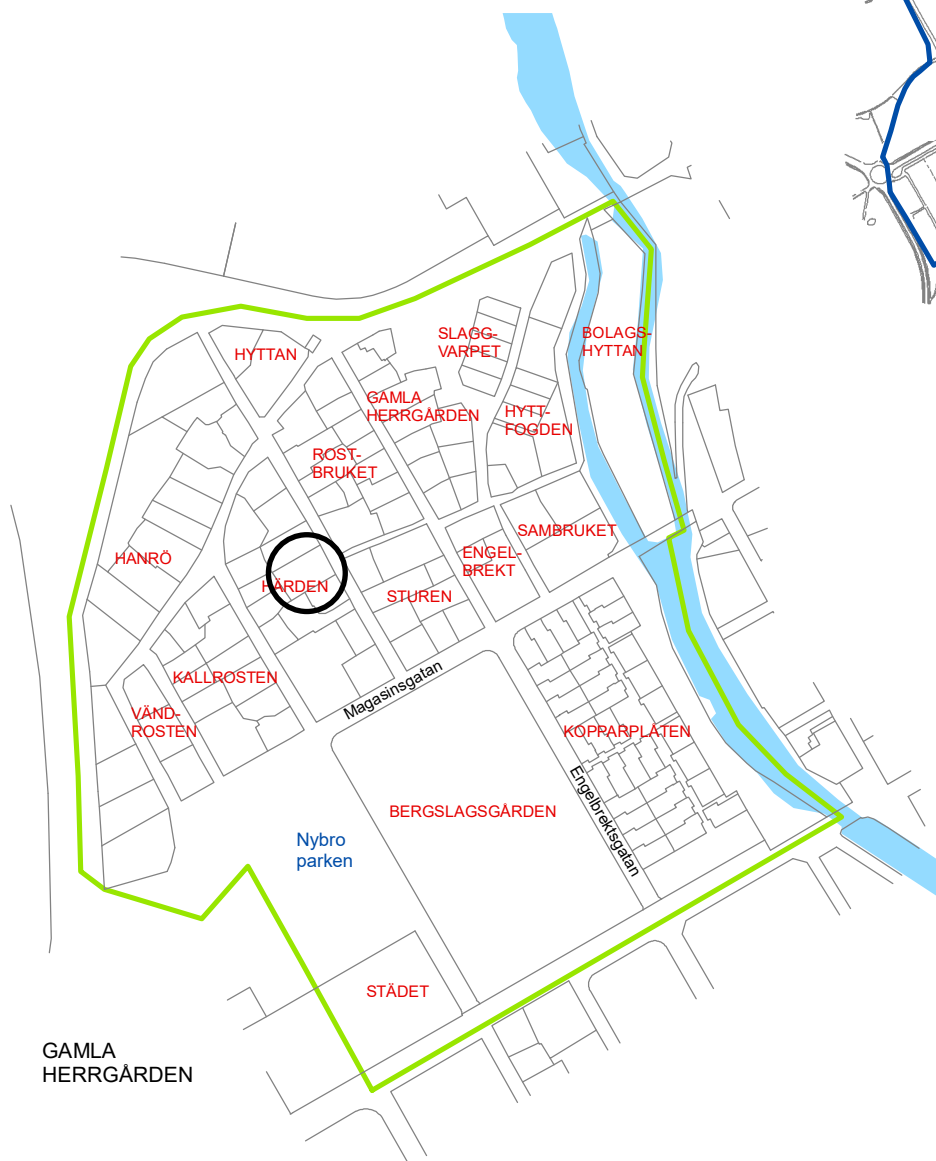
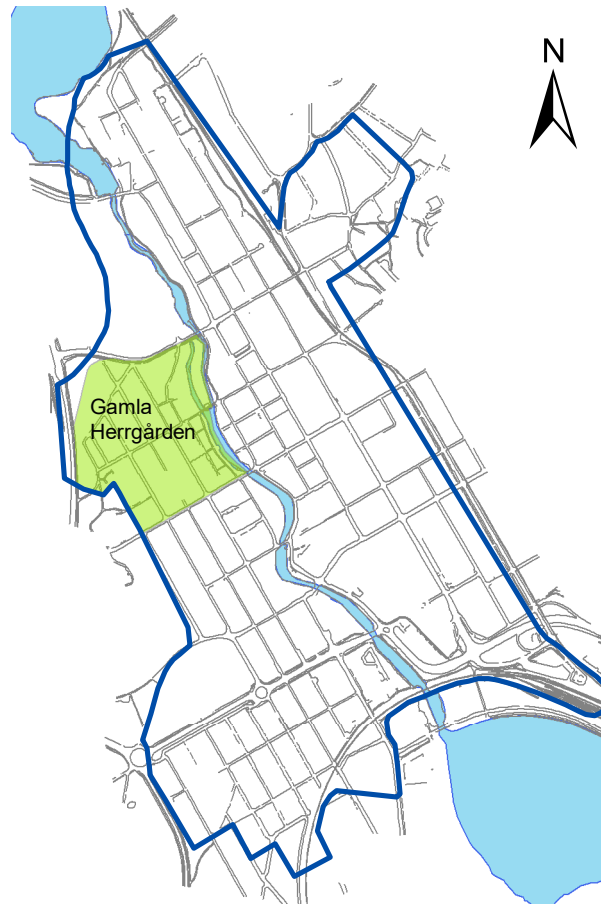
Bilagor

1. Kartor och schaktplan
2. Foton

Bilaga 1 - Kartor

Bilaga 1a: Karta över Dalarna där Falun är markerat med rött.

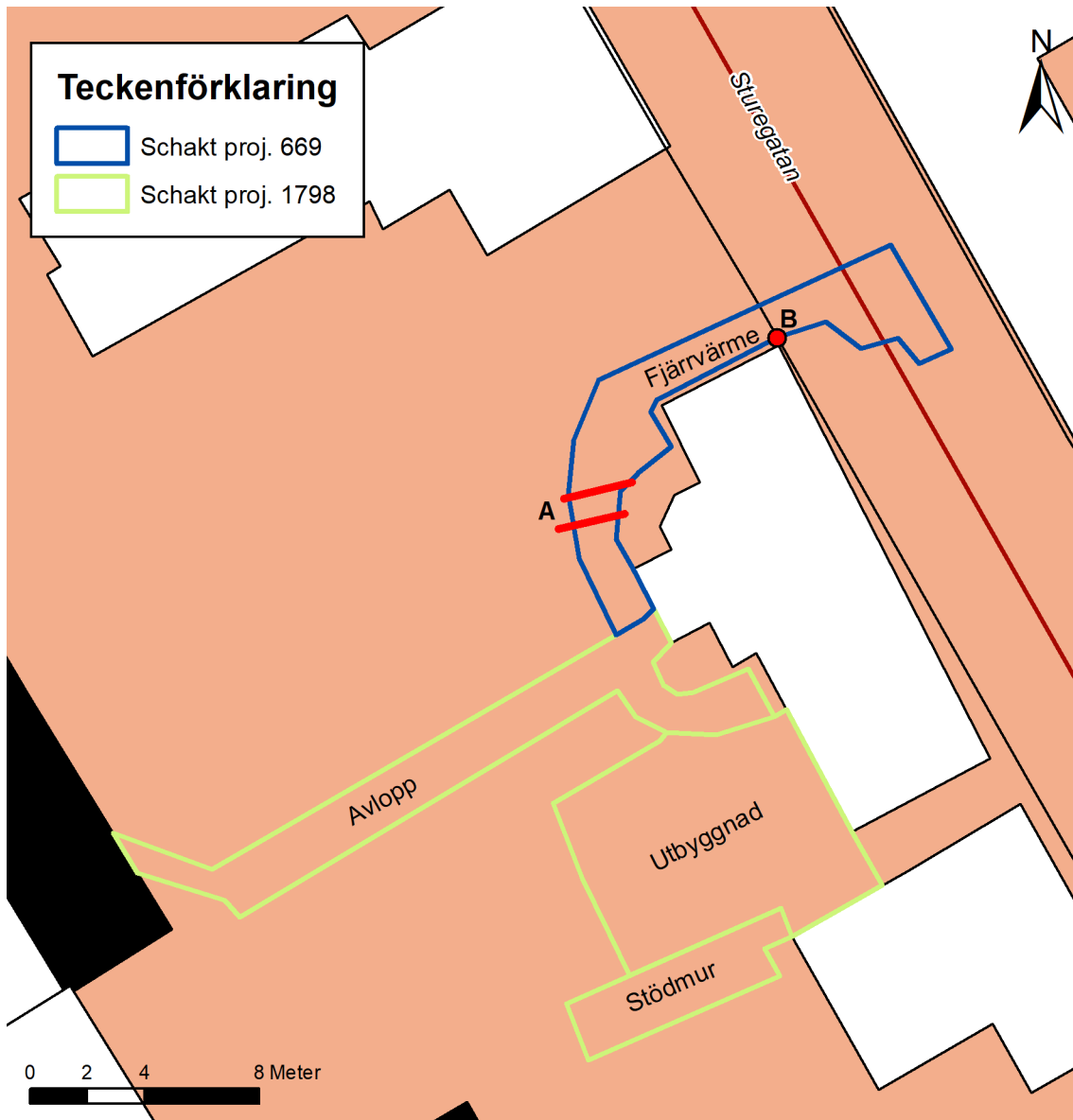

GAMLA HERRGÅRDEN

Bilaga 1b: Karta över Falu stadslager till höger med stadsdelen Gamla Herrgården i detalj till vänster. Undersökningsområdet är markerad med svart cirkel.

Bilaga 1c. Utdrag ur fastighetskartan med de fastigheter inom kvarteret Härden som Dalarnas museum tidigare undersökt markerade i rött. Schakt från den aktuella schaktningsövervakningen, projekt 669, markerat med blått. Projekt 1798 som utfördes parallellt markerat med grönt. Skala 1:500.

Bilaga 1d. Utdrag ur fastighetskartan med schakt från den aktuella schaktningsövervakningen, projekt 669, och från den schaktövervakningen som skedde parallellt, projekt 1798. Nedgrävning (A) och möjlig grundsten (B) markerade med rött. Skala 1:250.

Bilaga 2 – Foton

Figur 1. Översikt schaktet i Sturegatan. Notera stenblocket (B) uppe till höger i bild under den svarta porten. Från nordnordost. Foto: Lee Widegren Lundin.

Figur 2. Översikt över del schaktet inne på tomten innanför porten, ej färdigschaktat. Från sydväst. Foto: Lee Widegren Lundin.

Figur 3. Översikt över del av schaktet fram till farstun. Fotat från nordväst. Foto: Emelie Svenman.

Figur 4. Västra schaktväggen, där schaktet inne på tomten svänger mot syd. Nedgrävning (A) syns till höger. Från sydost. Foto: Lee Widegren Lundin.